

1980. Its purpose is to increase knowledge of emigration from Finland to Sweden and its history. The exhibition is made up of photographs, panels with explanatory printed material and various museum pieces. It was put together on the basis of manuscripts written by experts in the field. These manuscripts have been published as texts to supplement the exhibition, and for the present they afford the only overall presentation of emigration from Finland to Sweden.

The exhibition was open to the public in Sweden in altogether six communities (Gothenburg, Stockholm, Karlstad, Falun, Västerås and Haaparanta), and the combined attendance exceeded 100 000 visitors.

Archives

The Institute of Migration collects for storage in its archives material of all kinds relating to life among Finnish emigrants as well as to the migratory process as such. In line with its archival activity, the Institute has accepted donations from old emigrants and their societies and other organizations in different parts of the world, besides which it has followed the appearance of articles in the press and collected photographs and material of various kinds. The archives' list of donors includes nineteen organizations and 205 private persons. The photographic collection at the end of the period reported

on comprised 316 pictures from the United States, nineteen from Canada, 225 from Australia and eleven from Finland.

In addition, still awaiting proper filing at the end of the year were sixty-nine donated photographs.

Library

The library of the Institute of Migration is available mainly for use on the premises, but to some extent loans are also made to outsiders. The library specialized in literature on emigration and internal migration and closely related subject matter. It has been endeavored to procure studies and publications (some 2 000 volumes so far) mainly through donations and exchanges both at home and abroad, but to some extent it has been necessary to purchase research literature hard to obtain as well. As regard bellers-lettres, the aim has been to acquire mainly works of a biographical nature, accounts of travels, etc., written by emigrants themselves. Besides taking care of the collection of works, the library seeks to be of assistance in the acquisition of information in various connections. Finnish newspapers published in different countries round the globe (four in Australia, five in the USA, three in Canada and thirteen in Sweden) and learned periodicals are regularly delivered to the library of the Institute of Migration.

Eero Kuparinen

MAAN ALLA JA PÄÄLLÄ SUOMA- LAISTA SIIRTOLAIS- ELÄMÄÄ VUOSI- SADAN VAIHTEEN JOHANNESBURGIS- SA



FK Eero Kuparinen on perehtynyt Etelä-Afrikkaan suuntautuneeseen muuttoliikkeeseen. Hän on laatinut pro gradu-tutkielmaansa suomalaisesta Etelä-Afrikan siirtolaisuudesta ja laajentanut tutkimusalueensa kaikista Pohjoismaista Etelä-Afrikkaan ennen I maailmansotaa suuntautuneeseen siirtolaisuuteen, josta hän valmistee lisensiaattitutkielmaa Turun yliopiston historian laitoksella.

Suomalaiset Etelä-Afrikan asuttajina

Kesällä 1907 julkaistiin eräissä Pohjanmaan lehdissä pieni uutinen Etelä-Afrikasta kotiin palanneista siirtolaisista:

"Transvaalista palasi toissa viikolla joukko pohjalaisia, jotka olivat siellä työskennelleet kaivostöissä. Toisilta työ oli käynyt hyvin, mutta useat olivat sairaan näköisiä, kasvoiltaan tubkanbarmaista ja vaivalloisesti hengittäviä. Heidän kertomansa mukaan olivat miltei kaikki suomalaiset, jotka olivat tulleet Transvaaliin ennen sotaa, joutuneet kaivostaudin uhreiksi. Ajat kuuluvat nykyään olevan kovin vaikeat. Valkeat kaivostyömiehet, jotka yhä enemmän syrjäytyvät keltaisten tieltä, ovat parhaillaan lakossa. Kaivosten omistajat koettavat yhä enemmän supistaa valkoisten kaivosmiesten lukua, joista he hyötyvät vähemmän kuin mitättömän pienellä palkalla työskentelevistä kiinalaisista. Valkeat puolestaan koettavat lakkojen avulla

saada takaisin entistä järjestystä. Lakkolaiset kulkevat kaivokselta kaivokselle ja vaativat että kaikkien, jotka eivät taukoa työstä, tulee lähteä maasta. Suomalaiset valitsivat maasta matkustamisen. He eivät muuten usko, että lakkolaiset milloinkaan saavuttavat tarkoituksiaan, sillä työnhaluisia aina on. Lähipinä aikoina ei siis liene edullista matkustaa Transvaaliin."

Uutinen tilitti mennyttä ja ennusti tulevaa. Se sisälsi tavallaan suomalaisen Etelä-Afrikan siirtolaisuuden muistokirjoituksen, sillä muuttoliikkeen tulevaisuus oli vielä synkempi kuin uutisen ennustus. Transvaalin valkoisten kaivostyöläisten lakko oli uusi vaikuttaja siinä pitkässä sarjassa häiriöitä, jotka olivat olleet vaikeuttamassa Etelä-Afrikkaan asetuneiden siirtolaisten elämää. Sota, poliittiset levottomuudet ja työttömyys joko yhdessä tai erikseen olivat koetelleet suomalaisia koko tämän muuttoliikkeen aktiivikau-

den ajan aina 1890-luvun puolivälistä alkaen. Vuoden 1907 kaivoslakko ei merkinnyt vielä päätepistettä suomalaiselle Etelä-Afrikan siirtolaisuudelle. Se hillitsi sitä kuitenkin tuntuvasti. Ohjatessaan Afrikkaan muuttaneita palaamaan takaisin Suomeen se harvensi myös samalla suomalaisten ennestäänkin harvaa siirtolaisyhteisöä Etelä-Afrikassa.

Tietyissä mielessä vuosi 1907 muodosti takarajan suomalaisen Etelä-Afrikan siirtolaisuuden aktiivikaudelle, vaikka vasta ensimmäisen maailmansodan syttyminen lopetti tämän muuttoliikkeen lähes totaalisesti. Vuosi 1914 päätti erään mielenkiintoisimmista jaksoista suomalaisen kaukosiirtolaisuuden vaiheissa. Kahden vuosikymmenen ajan Etelä-Afrikalla oli ollut oma näkyvä roolinsa valtamerentakaisiin maihin suuntautuneen muuttoliikkeen vähäisimpiin haarautumiin kuuluneen sivuvirran houkuttimena.

Suomalainen Etelä-Afrikan siirtolaisuus oli hyvin poikkeuksellinen ilmiö. Se ei herätä huomiota rekrytoimansa siirtolais määrän suuruudella, sillä tämä Transvaalin kulta löytöjen synnyttämä muuttoliike houkutteli Suomesta vain puolisentoista tuhatta lähtijää. Merkittävää siinä on sen sijaan sen poikkeuksellinen omaleimaisuus, suomalaisen kaukosiirtolaisuuden moniin yleispiirteisiin soveltumattomuus.

Viime vuosisadan lopun suomalaisessa lehtikirjoittelussa Transvaalin buuritasavallalle annettiin usein paljon puhuva epiteetti "Etelä-Afrikan kultamaa". Kulta oli Etelä-Afrikassa liikkeellepanevana voimana kaikessa. Se louhitutti kaivoksia, rakennutti rautateitä pystytti kaupunkeja ja antoi aiheen sotiin. Se houkutteli Etelä-Afrikkaan myös pääomaa ja siirtolaisia. Kaiken tämän mammonan palvonnan keskus oli Johannesburg, "Kultainen kaupunki."

Varhaisin väestönlaskenta Etelä-Afrikasta, joka erotteli suomalaiset omaksi kansallisuudekseen, on vuodelta 1926. Etelä-Afrikan 102:sta Suomessa syntyneestä asui Johannesburgin alueella tällöin 15 henkeä. Neljän-

nesvuosisata aiemmin, 1890-luvun lopulla ja 1900-luvun alkuvuosien aikaan tilanne oli ollut toinen. Johannesburg oli ollut silloin Etelä-Afrikan suomalaiskeskus, kaupunki, jonne sadat ja sadat suomalaiset olivat suunnanneet kulkunsa, kaupunki, jossa heitä oli asunut parhaimmillaan samanaikaisestikin puolisen tuhatta. Siirtolaisvirta Suomesta oli kuitenkin tyrehtynyt vuosien mittaan, ja 1920-luvulle tultaessa Johannesburgin päivät suomalaiskeskuksena olivat jo kaukana takana. Alueelle aiemmin muuttaneet olivat joko kuolleet tai palanneet takaisin kotiseudulle. Johannesburgin suomalaisesta siirtokunnasta oli jäljellä vain muisto.

Millaista sitten oli ollut elämä Johannesburgissa suomalaisasutuksen valtakaudella? Miten suomalaiset olivat kokeneet vuosisadan vaihteen Johannesburgin? Millaisen ympäristön tämä Etelä-Afrikan kultakaivosteollisuuden keskus oli tarjonnut siirtolaiselle? Näihin kysymyksiin pyritään tässä vastaamaan. Pääasiallisena lähdemateriaalina on käytetty lähinnä pohjalaisissa sanomalehdissä julkaistuja Etelä-Afrikan kirjeitä. Etelä-Afrikka oli 1890-luvulla ja vielä 1900-luvun alkuvuosinakin uusi, suhteellisen tuntematon siirtolaisuuden kohdealue, maa, jossa oli tiettyä eksotiikkaa. Tämä avasi sieltä lähetetyille kirjeille usein tien sanomalehtien palstoille.

Johannesburg -- "kultainen kaupunki"

Johannesburgia on kasvunopeudessaan verrattu sieneen, joka työntyy esiin syysateisenä yönä. Vertaus on osuva, sillä Johannesburgin nousu Etelä-Afrikan kaivosteollisuuskeskukseksi ja maan suurimmaksi kaupungiksi on ollut ilmiömäinen. Ennen vuotta 1886 ei ollut Johannesburgia, ei kaupunkia, ei kylää, ei edes nimeä kartalla. Kymmenen vuotta myöhemmin paikalla oli koko eteläisen Afrikan suurin kaupunki, asutuskeskus, jonka väkiluku kohosi jo yli 100 000:een. Muutoksen oli aiheuttanut kulta, Witwaterstrandin kulta, jota louhittiin maailman suurimmasta kultaesiintymästä.

Kulta on metalli, jolla tunnetusti on ollut

taianomainen vaikutus ihmisiin. Se on saanut kansat liikkeelle ja kansakunnat kasvamaan. Ennen Etelä-Afrikkaa kulta löydöt olivat kannustaneet siirtolaisuutta Kaliforniassa 1840-luvulla ja Australiassa 1850-luvulla. Sama toistui nyt Etelä-Afrikassa. Ennen niin syrjäisestä maatalousvaltaisesta Transvaalista tuli kulta löytöjen myötä houkutteleva kohde siirtolaisuudelle. Johannesburgiin virtasi väkeä kaikista maanosista. Kesällä 1896 Johannesburgissa toteutettiin väestönlaskenta, joka antaa hyvän kuvan siirtolaisuuden vaikutuksesta sikäläiseen väestörakenteeseen. Kaupungin 50 907:sta valkoisesta vain 6 205 oli syntynyt Transvaalissa. Siirtolaisten osuus valkoisesta asujaimistosta oli siten 87,8%.

Johannesburgin kiihkeimmän kasvun vuodet sijoittuvat 1890-luvun puoliväliin. Alkuaikoina kaivosten tuottavuutta olivat hidastaneet vielä mm. kokemattomuus alalla sekä pääoman puute, mutta vuoteen 1895 mennessä monet vaikeudet oli kyetty jo voittamaan.

Syväkaivausten avulla oli käynyt myös ilmeiseksi, että Witwaterstrandin kaivosalueesta tulisi pitkäikäinen. Kaivostoiminnan kehittyminen heijastui myös siirtolaislukuihin. Kun Ison-Britannian satamien kautta oli kymmenvuotiskaudella 1885-94 matkustanut Etelä-Afrikkaan vuosittain keskimäärin 10 500 henkeä, nousi määrä v. 1895 26 000:een ja v. 1896 jo lähes 36 000:een. Jälkimmäinen oli ennätysluku, joka ylitettiin vasta buurisodan jälkeen.

Huippupalkat houkuttelivat

Näinä samoina kuumeisen kasvun vuosina löysivät myös suomalaiset siirtolaiset tiensä Johannesburgiin. Suomalaisten oleskelusta alueella on tosin tietoja aina 1890-luvun alkuvuosista lähtien, mutta vasta v. 1895 Johannesburg alkoi todenteolla vetää muuttajia puoleensa. Seudulle aiemmin asettuneiden välityksellä koti-Suomeen oli levinnyt houkuttelevia tietoja sikäläisistä oloista; työtä olisi tarjolla ja palkat huippuluokkaa.



Etelä-Afrikassa valkoinen mies oli työnjohtaja, "bas". Kaiken raskaamman ruumiillisen työn tekivät mustat.

Johannesburgin palkkataso tuntui Suomesta katsottuna varmasti huimaavan korkealta. Kirvesmiehille, muurareille ym. rakennusalan ammattimiehille maksettiin meiko yleisesti 1 punta päivässä, joka oli silloisen vaihtokurssin mukaan noin 25 mk. Tätä paremmin ansaitsi alhaalla kaivoksissa, jossa työnjohtajille maksettiin noin 10 puntaa viikossa. Parhaimmille ansiolle pääsi tekemällä kaivos töitä urakalla. Päiväpalkka saattoi nousta tällöin 5 puntaan, jopa ylikin. Vertailun vuoksi on syytä todeta, että vuosisadan vaihteen Suomessa kirvesmies tai muurari saattoi saada hyvien työmarkkinoiden aikaan 2-3 mk:n päiväpalkkaa. Yleensä tämänkaltaista työtä oli kuitenkin tarjolla vain muutamana kuukautena vuodesta. Myös Lännen suuressa kultamaassa Yhdysvalloissa oli tyytyminen Etelä-Afrikkaa pienempiin ansioihin, sillä vastaava päiväpalkka oli siellä 1890-luvulta 1 maailmansotaan ulottuvalla kaudella 2-2,5 dollaria eli noin 10-12,50 mk. Urakatoissa päiväansio saattoi tosin nousta 4-5 dollariin ja ylikin.

Työttömyys jatkuvana uhkana

Johannesburgin työelämässä suomalaiset siijoittuivat yleensä joko kirvesmiehiksi kasvavan kaupungin lukuisille rakennustyömaille tai kaivoksille erilaisiin valkoisiin kaivosmiehille tarkoitettuihin tehtäviin, työnjohtajiksi, kaivoskirvesmiehiksi, räjäyttäjiksi tai koneenkäyttäjiksi. Monelle suomalaiselle työpaikan löytäminen tuotti kuitenkin vaikeuksia, sillä useassa tapauksessa Etelä-Afrikkaan oli lähdetty väärin odotuksin. Ammattitaito oli puutteellinen ja kielitaito vielä puutteellisempi. Johannesburgin työoloja kuvaa hyvin Österbottniska Postenissa v. 1895 julkaistu varoitus, jonka lehdelle olivat lähettäneet eräät Etelä-Afrikassa jo kauemmin asuneet siirtolaiset:

"Sen johdosta, että viime viikon kuluessa on kotiseudultamme saapunut tänne joukko nuorukaisia (jotkut tuskin täysi-ikäisiä), joilla ei ole minkäänlaista ammattia ja joilla on täällä ennen pitkää kovat ajat edessään, tahdomme me täten ystävällisesti varoittaa kaikkia

vanhempia ja bolboojia millään ehdoin sallimasta sellaisten nuorukaisten matkustaa tänne. Heillä ei ole täällä minkäänlaista mahdollisuutta saada työtä, sillä neekerit tekevät kaiken raskaamman ruumillisen työn sellaisella palkalla, että valkoisen miehen olisi mahdoton pitää sillä ruumista ja sielua koossa.

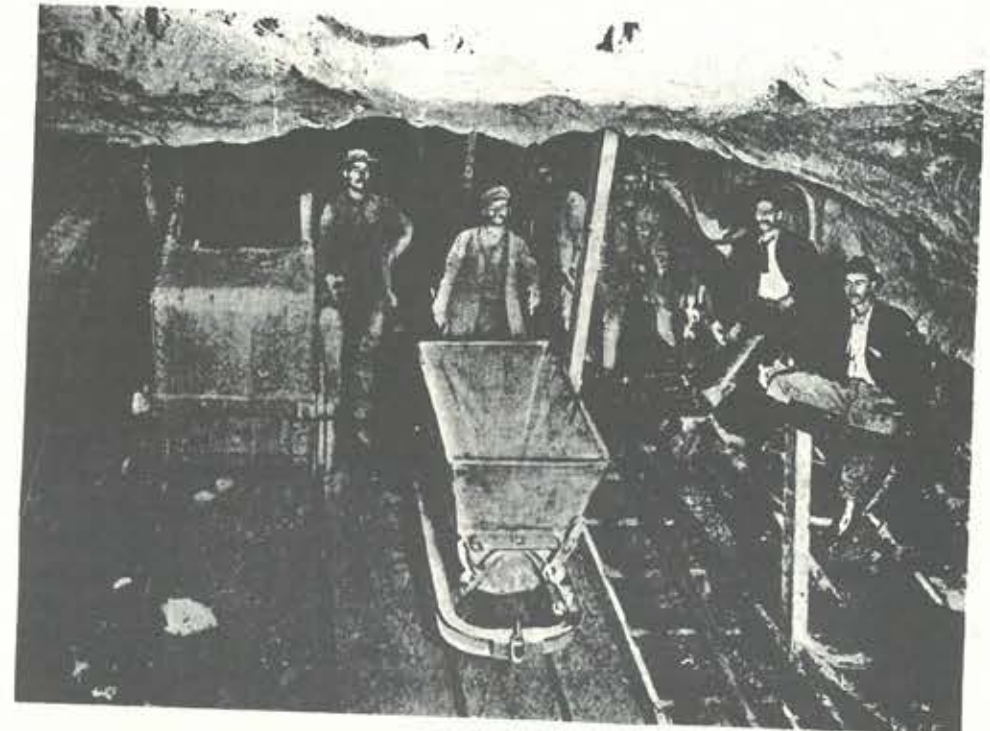
Monet Österbottniska Postenin lukijat tuominnevat tšekäläiset työolosuhteet sen mukaan, mitä ne ovat Amerikassa, niin että kuka tahansa voi löytää jotain työtä, joka sopii hänelle. Mutta tässä he ovat suuresti erehtyneet. Koska täällä ei ole metsiä, niin ei ole myöskään metsätöitä. Valkoiset eivät myöskään työskentele maatöissä. Siten jäljelle jäävät ainoastaan kultakaivokset ja rakennustyöt, joita tehdään Johannesburgissa. Jokaisessa kaivoksessa työskentelee ainoastaan muutama tusina valkoisia muiden ollessa mustia. Rakennustöihin ei myöskään voi päästä mies, joka ei osaa kieltä eikä ammattia. Etelä-Afrikka on siten mitä sopimatomin paikka siirtolaiselle, jolla ei ole ammattia.

Muille, erityisesti kirvesmiehille ja muurareille tilanne on ollut aika hyvä tänä vuonna. Mutta kahtena viime kuukautena tänne on vrrranut tubansittain työnetsijöitä, ja koska paikkoja on subteellisen vähän, niin ovat jopa nämä ammatit niin täynnä, että sadat kuljeskelevat työttöminä."

Johannesburgin työllisyystilanne pysyi hyvin epävakaisena koko suomalaisen Etelä-Afrikan siirtolaisuuden aktiivikauden ajan. Vuodenvaihteessa 1895-96 "Jameson Raidin" nimellä tunnettu välikohtaus, brittimielisten vapaajoukkojen onnettomasti päättynyt hyökkäysretki Transvaaliin aiheutti usean kuukauden häiriön Johannesburgin kaivostoiminnassa. Seuraukset ilmenivät joukko työttömyytenä. Kolmatta vuotta kestänyt buurisota sulki kaivokset vielä pidemmäksi aikaa. Suomalaiset jättivät tällöin Johannesburgin ja siirtyivät työnhakuun rannikolle, lähinnä Kapkaupunkiin. Moni oli tässä vaiheessa kuitenkin saanut Etelä-Afrikan lumo-

uksesta jo tarpeekseen ja jatkoi matkaansa rannikolta edelleen Suomeen asti. Myös buurisodan jälkeen, kun siirtolaisuus Johannesburgiin oli jälleen elpynyt, työtilanteessa tapahtui aika ajoin heikkenemistä. Kaivoksella oli kannattavuusongelmia, jotka aiheuttivat keskeytyksiä toiminnassa tai jopa kaivosten sulkemisia.

Johannesburgin elinkeinorakenteessa tapahtui myös tiettyä ajan mukanaan tuomia muutoksia. Kaupungin kiihkeimmän kasvun vuosien mentyä ohi rakennustoiminta alkoi laantua. Tämä puolestaan vei työpaikan monelta kirvesmieheltä ja muurarilta. Kirvesmiesten tarvetta vähensi myös keskeneräisten kaivosrakenteiden valmistuminen. Tukikehikoita pystyttäviä kaivoskirvesmiehiä tarvittiin nyt vähemmän. Heidän kysyntänsä väheni entisestäänkin, kun kaivoksissa ryhdyttiin käyttämään 1900-luvun puolella enenevässä määrin metallisia tukirakenteita.



Vain murto-osa kaivoksilla työskentelevistä oli valkoisia. Esim. v. 1906 Johannesburgin alueen 163 000 sta kaivosmiehestä oli valkoisia 18 000, mustia 94 000 ja kiinalaisia 51 000.

Rakennustöiden vähennyttyä suomalaisten oli hakeuduttava entistä enemmän alas kaivoksiin. Kun "huipulla" ei ollut tilaa, oli tyydyttävä siihen, mitä alhaalla oli tarjolla. Monelle suomalaiselle tämä muutos oli vastenmielinen. Heikommasta palkasta huolimatta työ maanpinnalla oli kuitenkin ollut työtä vapaan taivaan alla. Se oli aivan toista kuin hautautuminen työpäiväksi kaivoskäytävien hämärään. Vuosisadan vaihteen jälkeen havahduttiin myös vähä vähältä tajuaamaan kaivostyön terveydelliset haitat. Jatkuva kaivospölyn hengittäminen toi muassaan silicosiksen eli kivipölykeuhkon. Vaarallisia tässä suhteessa olivat poraus- ja räjäytystyöt, joissa työskentelevät olivat alttiimpia saamaan kivipölyä keuhkoihinsa kuin esim. kaivoskirvesmiehet. Silicosis veikin ennenaikaiseen hautaan kymmeniä ja jälleen kymmeniä suomalaisia kaivosmiehiä.

Johannesburgissa oli jatkuva huoli huomi-

sesta. Työpaikan saaminen oli vaikeaa, sen menettäminen helppoa. Tulevaisuudesta ei voinut olla koskaan varma. Epävarmuus ja väliaikaisuus olivatkin eräitä Johannesburgin suomalaiselle siirtokunnalle leimaa-antavimmista piirteistä. Tämä heijastui myös muuttajien sukupuolijakaumaan. Suomalainen Etelä-Afrikan siirtolaisuus olikin ennenkaikkea miesten muuttoliikettä. Tietysti sukupuolijakaumaan vaikutti myös seudun amatillinen rakenne, olihan Johannesburg kaivostyökeskus. Oma merkityksensä suomalaisten tapauksessa oli kuitenkin epävarmuudella. Kun ei ollut mitään varmaa ja kestävä, mille rakentaa, oli turha tuoda perhettä mukanaan. Nälkääkin oli helpompi nähdä yksin.

Nainen ei kuitenkaan ollut aivan vieras ilmestys Johannesburgin suomalaisyhteisössä, sillä Etelä-Afrikkaan hakeutui myös jonkin verran perhesiirtolaisuutta. Sen osuus tosin rajoittui ensimmäistä maailmansotaa edeltävien kolmen vuosikymmenen aikana vain alle 5 %:iin. Samaa luokkaa oli myös aikuisten naisten osuus aikuisten miesten määrästä. Moniko perheistä tai yksikseen matkustaneista naisista päätyi Johannesburgiin ja moniko jäi jo rannikolle, ei ole tiedossa. Kovin montaa suomalaista naista Johannesburgissa ei kuitenkaan asunut. Onkin ilmeistä, että alueen suomalaiset muodostivat sukupuolijakaumansa suhteen hyvin poikkeuksellisen yhteisön jopa sikäläisissä oloissa.

Suuret tulot – suuret menot

Suomalainen sananparsi väittää, että rikkaaksi eivät tee suuret tulot, vaan pienet menot. Tässä suhteessa Johannesburg tarjosi heikot mahdollisuudet rikastumiseen, sillä jos alueen palkat olivat korkeat, niin sitä oli myös hintataso. Johannesburg oli hyvin kallis kaupunki. Asunnosta täysihoidolla joutui maksamaan vähintään 12 puntaa eli noin 300 mk kuukaudessa. Yhdysvalloissa siirtolainen saattoi selviytyä tästä kolme kertaa halvemmalla. Johannesburgissa monet suomalaiset päätyivät askeettisempaan ja samalla myös hinnaltaan edullisempaan ratkaisuun. He majoittuivat kaivosyhtiön asuinparakkiin,

mikäli siihen oli mahdollisuus. Asunto saattoi olla tällöin jopa täysin ilmainen. Elinkustannukset nousivat silti korkeiksi, sillä ruoka oli kallista. Esim. vuonna 1903 elintarvikkeista joutui maksamaan Johannesburgissa seuraavia kilohintoja: naudanliha 3 mk 50 p, ruisjauhot 1 mk 40 p, tuore voi 9 mk ja kahvi 8 mk 40 p. Vedellä jatkettun maidon hinta oli 1 mk 30 p litralta. Ajoittain esiintyi myös puutetta tietyistä tuotteista, ja tämä nosti hintoja entisestäänkin. Esim. v. 1895 Johannesburg kärsi vesipulasta, joka nosti juoma- ja pesuveden hinnan 1 mk 80 p:iin litralta. Etelä-Afrikan korkeaa hintatasoa kuvasti omalta osaltaan myös sikäläinen rahajärjestelmä. Virallisesti pienimmät kolikot olivat puolen pennyn ja pennyn kuparilantit. Inflationin todellisuus oli kuitenkin toinen, ja pienimpänä kolikkona käytettiin 3 pencea (noin 0,31 mk:n) hopearahaa. Kuparirahalla ei ollut sijaa kultakaupungissa.

Raskas työ – raskaat hovit

Kultakaupunki Johannesburg – ”The Golden City” oli ennen kaikkea työn kaupunki. Elämä pyöri työn ympärillä. Kaivosmiehillä vapaa-aikaa oli vain viikonloppuisin. Työvuoron pituus oli 10 tuntia. Kun päivävuoro päättyi klo 17 ja väsynyt kaivosmies palasi asunnolleen, oli valoisa ilta jäljellä enää muutamia tunteja. Joka toinen viikko oli yövuoro, jolloin päivät kuluivat nukkumiseen. Lauantaina työt päättyivät kuitenkin jo kello 13, ja kaivosmies oli vapaa maanantaihin asti.

Miten kaivosmies käytti vapaa-aikansa? Suomalaiset kutsuivat Johannesburgia kaupungiksi, jossa elettiin hyvin, syötiin usein ja juotiin vielä useammin. Edellyttäen, että oli töitä. Mikäli työttömyys oli yllättänyt, syötiin harvemmin. Johannesburgin suomalaisilla voi katsoa olleen kaksi kilpailevaa harrastusta, rahan säästäminen ja rahan tuhlaaminen. Toiset elivät hyvinkin säästäväisesti ja lähettivät huomattavia rahasummia koti-Suomeen. Heille viikonloppu merkitsi kaivattua lepoa. Kaikki eivät kuitenkaan säästäneet. Monet elivät vain viikonloppua



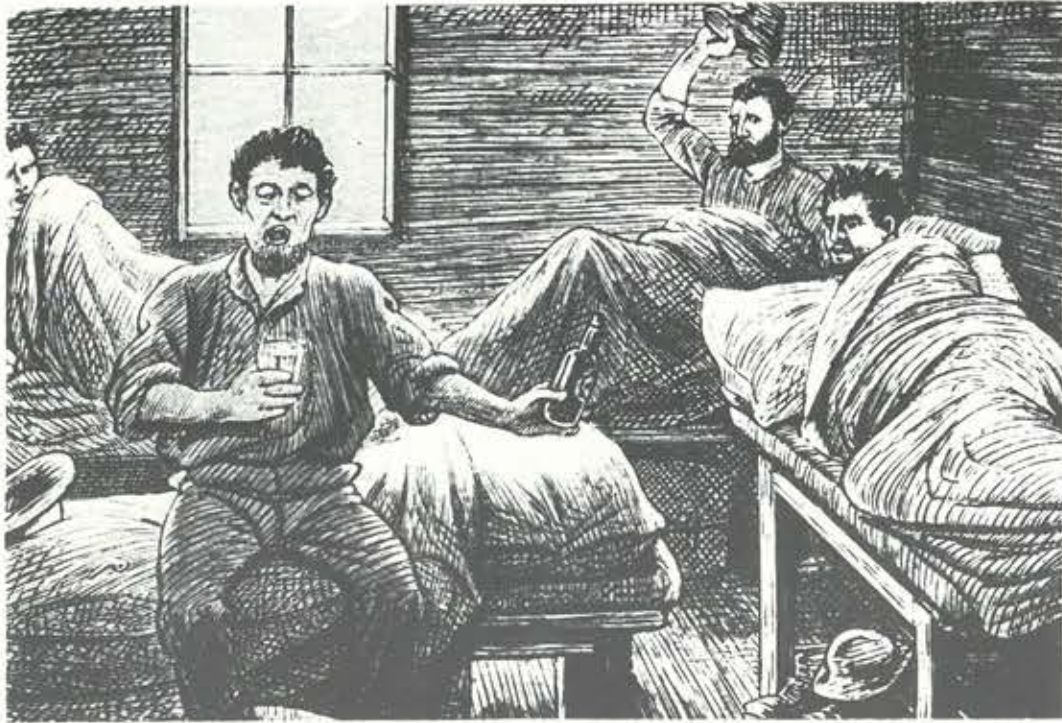
Johannesburg oli miesten kaupunki. Tanssipartnerikin oli valittava sen maukaisesti.

varten, jolloin he vetivät pyhävaatteet ylleen ja suuntasivat kulkunsa kaupungin keskustaan.

Johannesburgissa kenenkään ei tarvinnut kärsiä janoa, mikäli hänellä oli rahaa. Janoinen kulkija löysi sieltä keitaan joka korttelista, parhaimmista useampiakin. Esim. kesällä 1896 kaupungissa oli 24 kahvilaa, 99 ruokalaa, 92 ravintolaa ja 128 baaria tai oluthallia. Ja niistä jokaisen isäntä oli tietysti aulis ottamaan vastaan kaivosmiehen tilipussin. Lasillinen vedellä jatkettua viskiä maksoi yhden shillingin (noin 2,5 mk). Lasillisen sikäläistä olutta sai samalla hinnalla, mutta

pullosta saksalaista tuontiolutta joutui maksamaan jo kaksi kertaa enemmän.

Suomalaiset olivat varmasti parhaita asiakkaita, mitä ravintoloitsija saattoi toivoa. Lähes kielitaidottomina nämä perheettömät siirtolaiset kiersivät kaupungin teatterit ja muut ns. paremmat huvitukset kaukaa ja linnoittautuivat ravintoloissa iltaa istuviin toveriseuroihin. Kantakapakka oli heille turvallinen satama, jonne he ankkuroituivat. Kapakan isäntä oli isä, jolle pojat toivat tilipussinsa. Vastavuoroisesti isä huolehti pojistaan. Jos pojilla ei mennyt hyvin eikä ollut rahaa, hän saattoi antaa heille ruokaa keitti-



Johannesburgia väitettiin paikaksi, jossa käytettiin alkoholia enemmän kuin missään toisessa siirtolaiskeskuksessa.

östään. Jos pojilla oli ollut paljon rahaa ja vauhti sen mukainen, hän huolehti heistä silloinkin, kävi tarvittaessa vaikka lunastamassa liiaksi riehaantuneet poikansa ulos kaupungin poliisiputkasta.

”He elivät kuin riivatut”, kuvaili suomalainen Afrikan-kiertäjä C.T. Eriksson maanmiestensä elämää 1890-luvun Johannesburgissa. Raskaan työn saattoi havaita vaativan myös raskaat hovit. Johannesburgissa ansaittiin omaisuuksia, mutta tuhlatiin myös niitä, sillä lauantai-illan huuma haihdutti nopeasti paksunkin tilipussin. Kaikella oli hintansa ja rahalla sai kaikkea, viiniä, laulua, naisia. Jälkimmäistä kategoriasta edustivat Johannesburgin prostituoidut, joille miehinen kaivoskaupunki oli sananmukaisesti kultakaivos.

Ruotsalaisten vanavedessä

Suomalaiset väittivät Johannesburgia paikaksi, jossa käytettiin alkoholia enemmän kuin missään toisessa siirtolaiskeskuksessa. Tämän katsottiin aiheutuneen korkeista palkoista ja rajoittuneista vapaa-ajan käyttömahdollisuuksista. Täysin yksinomainen vapaa-ajan viettotapa se ei kuitenkaan ollut. Tarjolla oli muutakin. Suomalaisilla ei tiedetä olleen omaa järjestötoimintaa vielä 1890-luvulla, mutta tällöinkin oli mahdollisuus ottaa osaa Johannesburgin ruotsalaisten järjestämään toimintaan. Kielivaikeuksia ei ollut, koska valtaosa Suomen Etelä-Afrikan siirtolaisista oli lähtöisin ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta. Buurisodan jälkeen perustettiin myös oma yhdistys ”Den finska klubben”. Siirtolaisten suuren liikkuvuuden valitettiin kuitenkin haittaavan suuresti kaikkea järjestötoimintaa.

Sama ilmeni myös kirkollisessa toiminnassa. Oma seurakunta suomalaisilla ei ollut, mutta he osallistuivat skandinaavien organisoimaan toimintaan. He olivat mukana v. 1898, kun kaikista neljästä Pohjoismaasta tulleiden siirtolaisten toimesta perustettiin yhteispohjoismainen ”Den Skandinaviska Evangelisk-Lutherska församlingen i Johannesburg” -seurakunta, jonka toiminnan buurisota katkaisi jo seuraavana vuonna. Sodan jälkeen toimintaa jatkettiin vaihtelevalla menestyksellä. Ruotsalaisten ja norjalaisten unioniriita kaukana Pohjolassa heijastui kuitenkin Etelä-Afrikkaan asti ja teki kirkollisen yhteistyön näiden kahden kansakunnan edustajien kesken ennenpitkää mahdottomaksi. Tämä johti siihen, että skandinaaviseurakunta purettiin ja sen omaisuus jaettiin eri kansallisuusryhmien kesken. Ruotsalaiset perustivat v. 1907 tilalle ”Den svenska Gustaf Adolf församling” -seurakunnan, johon myös suomalaiset liittyivät.

Seurakunta sai oman pyhättönsä v. 1910 ostaessaan saksalaisen seurakunnan vanhan kirkon. Rakennus oli ennestään tuttu, sillä pohjoismaalaiset olivat saaneet käyttää sitä toiminnassaan jo vuodesta 1902 lähtien. Kovin vilkasta suomalaisten osallistuminen seurakuntaelämään ei ollut. Maaliskuussa 1908, jolloin Johannesburgin suomalaisten väkiluku oli tosin jo voimakkaassa laskussa, seurakuntaan kuului vain 17 suomalaista.

Rahaa Suomeen

Rahan tuhlaamisen ohella Johannesburgin suomalaisten näkyvimpiin harrastuksiin kuului säästäminen. Tässä suhteessa Etelä-Afrikan herätti myönteistä huomiota. Kaikki siirtolaisten ansaitsemat punnat eivät soluneet kapakoitsijoiden kassalaatikoihin, vaan niitä riitti myös koti-Suomeen. Hyvin huomiotaherättävä tämä puntien virta oli 1890-luvun puolivälissä. Uudenkaarlepyyn, Munsalan ja Jepuan postitoimistot vastaanottivat vuoden 1895 alkupuolen aikana rahalähetyksiä Etelä-Afrikasta yhteensä 47 928 mk:n arvosta. Seuraavana vuonna edellä mainitut sekä osittain myös Oravaisten postitoimisto

välittivät näitä lähetyksiä 164 353 mk:n arvosta. Summat ovat kunnioitettavia. Varsinkin jos niitä vertaa silloiseen suomalaiseen palkkatasoon, sillä olihan esim. rengin päiväansio tuohon aikaan vain yhden markan luokkaa.

Johannesburgin suomalaiset olivat tarvittaessa hyvinkin avokätisiä. Rahaa virtasi ravintoloihin, mutta sitä riitti myös erilaisiin keräyksiin. Kotiseutua varten Johannesburgissa kierrätettiin keräyslistoja useampaankin eri tarkoitukseen. Erityisessä suosiossa oli nuorisoseuraliike. Vuosina 1903-06 Munsalan, Uudenkaarlepyyn, Oravaisten ja Pietarsaaren maalaiskunnan nuorisoseurat saivat Johannesburgista tukea toiminnalleen yhteensä yli 2.200 mk. Munsalassa rahaa saivat myös sekä Monån kansakoulu että paikallinen vapaapalokunta. Jälkipolvia ajatellen kestävimmän muiston jätti kuitenkin keräys alttaritaulun saamiseksi Jepuan kirkkoon. Koko hanke oli lähtöisin Johannesburgista ja se tuotti hie-man yli 1300 mk. Jepualaiset maalauttivat sillä alttaritaulun lahjoittajien toivomasta aiheesta, Jeesuksesta lohduttamassa Marttaa ja Mariaa Lasaruksen haudalla. Varmasti lahjoittajat näkivät tiettyä symboliikkaa luolahaudastaan ylösnousevassa Lasaruksessa. Lasaruksen tavoinhan suomalaiset kaivosmiehet olivat suljetut vuorten uumeniin. Kaivos oli heille hauta, josta he halusivat palata takaisin elävien joukkoon. Afrika oli heille kuolema, josta he halusivat kerran vapautua. Kuten kaikilla siirtolaisilla, oli myös Etelä-Afrikan suomalaisilla kotimaa ja kotiseutu jatkuvasti mielessä. Afrikassa kotimaankai-puu tuntui sitäkin voimakkaampana, koska siirtolaiset elivät erossa omaisistaan. Yksinäisinä siirtotyöläisinä nämä Johannesburgin kaivosmiehet omistivat kotiseudulle kuitenkin ajatuksensa, kirjeensä ja runonsa:

*”Hvem är den man
i fjärran land,
som ej längta kan
till hemmets strand,
då fösterland och barndomsminnen
till bågkoms väckas i hans sinnen?”*

Det mannen är,
som minnes nog
bur trasten plär
i nordanskog
slå drill på drill om sommarkvällen,
då barnen lekte omkring tjällen.
Här minnen le
från forna år
som stjärnor se
i kwällens spår.
Och mången förbön uppåt stiger
för fjärran wän, som kanske tiger.

Här mången wän,
fast fjärran skild,
förwarar än
en älskad bild.
Och tusen tankar, minnen, drömmar
hem wandra på Atlantens strömmar.
På luran då
i snöbwit skog
jag wille slå
för fosterjord.
en hälsning warm, och alla fränder,
på skilda rum i nordanländer."

Lähteet:

Emigration and Immigration. Copy of Statistical Tables relating to Emigration and Immigration from and into the United Kingdom 1875-1911. London 1976-1912.
Finska Månadsposten 1892-1908
Folket 1902-1905
Gamlakarleby Tidning 1895
Jakobstad 1905-14
Jakobstads Tidning 1898-1901
Johannesburg. Sanitary Committee. Census, 15 July 1896. Johannesburg 1896.
Karlgrén, Anton: Svenska kyrkans mission i Sydafrika. Uppsala 1909.

Kuparinen, Eero: "Enligt uppgift död i Sydafrika" - suomalaisten siirtolaisten terveydellinen ympäristö vuosisadan vaihteen Etelä-Afrikassa. Turun Historiallinen Arkisto 34. Turku 1980.
Norenus, Gurly: Johannesburg och vår kyrkas arbete där. Stockholm 1923.
Norra Posten 1888-98
Svenska Österbotten 1895-98
Vasabladet 1890-1914
Wasa Nyheter 1895-1900
Wasa Posten 1898-1914
Wasa Tidning 1890-1914
Österbottens Folkblad 1908-14
Österbottningen 1898-1907
Österbottniska Posten 1884-1914

Life among Finnish Immigrant in Johannesburg, South Africa, at the Turn of the Century

During the couple of decades before the outbreak of the first World War, South Africa was the destination of some 1500 migrants from Finland. Started by the discovery of gold in Transvaal, this migratory movement was directed mainly to the city of Johannesburg, where at most about 500 Finns took up residence around the same period. The Finnish community was not, however, long-lived. In 1926, the number of Finnish-born inhabitants in the Johannesburg area had dwindled down to fifteen. The migratory stream had dried up, and the Finns who had moved into the area previously had either died or gone back to the Old Country.

What was life like in Johannesburg during the heyday of Finnish immigration? What sort of an environment did this center of the South African gold-mining industry have to offer immigrants? It is the aim of this article to answer these questions. The main sources of information are letters from South Africa published in Finnish Bothnian newspapers.

Reports on the presence of Finns in Johannesburg date back to the early 1890s, but it was not until 1895 that the city began to attract immigrants in earnest. Word from Finns who had previously moved to South Africa made the rounds in the Old Country about good jobs and high wages down there. Carpenters, bricklayers and other construction workers were commonly paid a pound a day, which amounted at the exchange rate then in effect to about 25 markkas. Down in the pits, the pay was even better - a foreman earned around ten pounds a week. Top earnings could be had by doing piece work in the mines: a day's take might rise to five pounds, or even higher. For the sake of comparison, it is interesting to note that at the turn of the century a carpenter or bricklayer in Finland could earn two or three markkas a day during a busy season.

In Johannesburg, Finns generally found jobs as

carpenters on construction sites in the expanding metropolis or in the mines working at tasks assigned to white employees, as mining carpenters, machine operators or foremen. For many a Finnish immigrant, however, finding a suitable job involved difficulties, for in many cases wrong expectations had been nourished when the decision to migrate to South Africa had been made. Lack of a vocational skill and inability to speak the local language(s) made the going rough.

The employment situation in Johannesburg remained highly uncertain during the entire active period of Finnish immigration to South Africa. Insecurity and temporariness were features that characterized Finnish immigrant life in that city. This was also reflected by the sexual division of the immigrants. Males were the predominant element. Women made up less than five per cent of the total number.

The Finns described Johannesburg as a city in which people lived well, ate frequently and drank even often. The Finns of Johannesburg were interested mostly in saving money and spending money. The claim has been made that more alcohol was consumed among the Finns in Johannesburg than in any other Finnish immigrant colony anywhere. The heavy drinking was seen to be due to high wages and limited recreational opportunities. The language barriers caused the Finns to steer clear of theaters and other places of "better" entertainment and to seek the company of fellow countrymen in restaurants.

The Finns are not known to have engaged in organized social activities of their own as early as the 1890s, but they did have the opportunity to take part in activities organized by Swedes. There was no language barrier in this area, for the majority of the immigrants to South Africa from Finland hailed from the Swedish-speaking Bothnian region. After the Boer War, the Finns also founded a society of their own. They had no religious organization, however, but chose to follow in the wake of the Swedes.